

SIDDHAIKA

Démonské tance na Ceyloně

Otakar Pertold

Výběr ze 6. kapitoly odborného cestopisu

Otakar Pertold: *Perla Indického oceánu – Vzpomínky z dvou cest na Ceylon*,

Toužimský a Moravec, Praha, druhé obálkové vydání 1926–36.

Redakčně upraveno. Foto autor.

Bylo to za onoho mého pobytu v Colombu na mé první cestě, když jsem bydlil v Madampitiji s Hněvkovským a Nejedlým, kdy jsem se rozhodl navštívit ceylonský sever. A tak jednoho horkého rána jsem se octnul na nádraží v Maradáně, uloživ před tím větší část svých zavazadel v cestovní kanceláři, a jen s nejnnutnějšími cestovními potřebami jsem nastupoval cestu na sever ostrova. Největší položku v mých zavazadlech tvořily fotografické potřeby, protože jsem se před tím již leckdy byl přesvědčil, že jsem zůstal na venkově bez desek a filmů právě v místech, kde bych jich byl nejvíce potřeboval. Vyjížděl jsem časně ráno, protože tehdy nejezdily na severní trati rychlíky a chtěl jsem se ještě prvého dne dostatí hezký kousek od Colomba, totiž až do Kurunágaly. Až do Polgahavela jela souprava vozů určených pro sever s ranním rychlíkem, což bylo velmi výhodné. Ovšem nyní se poměry změnilly od té doby, co severní trať tvoří hlavní spojení s Indií. Vlak jel však přes to, že se zval rychlík, hodně pomalu a tak zbývalo cestovateli dosti času, aby mohl pozorovati širou krajinu ozářenou žlutavou září vycházejícího slunce.

Nejprve jsme přešli most přes Kālani-gangu, projeli jsme kokosovými sady, minuli klášter kālanijský a již jsme se octli uprostřed rýžových polí. Bylo to právě po sklízni a políčka byla jen vyprahlá strnišťata obklíčená vysokými mezemi. Tu a tam ještě stála zlatožlutá rýže na poli některého opozdilce, vlníc se v ranním vánku jako zlatý závoj nějaké princezny. Podél dráhy na keřích a nízkých stromcích žlutě svítily mezi temnozeleným listím dozrávající guávy (*psidium guyava*; sinh. *péra*) a rděly se hrušnice *kadžu* (*anacardium occidentale*). K osmé hodině dojel vlak do Polgahavely a tím se pro mne končily rozkoše příjemné jízdy. V Polgahavele bylo již nesnesitelné vedro a souprava pro sever měla čekati asi půl hodiny, ovšem podle jízdního řádu. Ve skutečnosti jsme čekali přes hodinu na vlak od Kandy a potom ještě skoro půl hodiny na lokomotivu. Nesčíslné kurumby vzaly za své za tu dobu a dva muži a tři hoši sotva stačili obsloužiti zákazníky. Nástupiště poseté skořápkami kokosových ořechů prozrazovalo jaké kurumbové

Galé-jaká podle sinhalské nástěnné malby.

orgie se tam toho dne děly. Ještě štěstí pro nás ubohé trpitele, kteří jsme jeli na sever, že byla tato nepředvídaně dlouhá zastávka právě v Polgahavele, jež opravdu nečiní hanbu svému jménu, které znamená „pole (*vela*) stromů (*gaha*) kokosových (*pol*)“. Jeť skutečně široké daleké okolí Polgahavely jediným nepřehledným hájem palem kokosových. Vlak jel k severu velmi pomalu a zastávky byly z neznámých důvodů neobyčejně dlouhé. Na štěstí pro ten den končila moje cesta hned v druhé stanici od Polgahavele, kam se vlak hlemýždím krokem doplazil zrovna v pravé poledne. Ještě štěstí, že v Kurunágale je pěkný a pohodlný resthouse, kam se bylo možno utéci před poledním vedrem.

Kurunágala je snad nejstarší kulturní středisko ceylonské, ještě z dob před příchodem árijských přistěhovalců. Prozrazují to legendy a báje o událostech z předhistorických dob ostrova, jež se podivuhodně vízí ke kopcům a skalám v okolí Kurunágaly. A do-

měňku tu posiluje i přirozená poloha města položeného ve vnitrozemí na úpatí středoceylonského horstva, od moře odděleného schůdnou rovinou, jen asi 70 km vzdáleného od nejvýznačnějšího tehdejšího přístavu, jež byl v ústí Dädu-ru-oje asi nedaleko místa, kde stojí nynější Čilo (Chilaw). V okolí Kurnágaly žijí dosud po vesnicích rozptýlení Vädové, mluvící již tamilsky, zachovávající však dosud některé své kultury nesmíšené s tamilskými kultury hinduistickými. Až do nedávna se také vůbec nemísili s Tamily, ačkoli mluvili jejich řečí. Tyto kultury Vädů se staly nyní obecným majetkem všech Sinhalců a v siamské sektě se spojily i s buddhismem. Božstvo, jež je předmětem těchto kultů v Kurunágale a okolí, je Galé jaká (skalní démon), zvaný též Galé devijá (skalní bůh), jež souvisí nějak s osamocenými skalami, jichž je v okolí Kurunágale celá řada a jež jsou středem tohoto zvláštního a velmi starobylého kultu. Z těchto skal jsou pro ony kultury nejdůležitější tři: Ibbá-gala (želví skála) v samém městě, Ätá-gala (sloní skála), vévodící městu, a Jak-dessá-gala (čarodějova skála) poněkud stranou od města. A tyto skály byly hlavním lákadlem, které mě přivedlo do Kurunágaly, neboť památky z dob historických, zbytky staveb a sochy, byly vesměs odvezeny do Colomba a jsou uloženy v colombuském museu. Jsou to vesměs památky z dob, kdy město Kurunágala mělo význam v dějinách ceylonských králů, jsouc jakýmsi opěrným bodem a útočištěm ve válečných i státnických nesnázích.

Ibbá-gala je kopec s velikou převislou skálou, od níž se snad skále dostalo jména. Bývalo to staré božiště, kde se na vyčnívající skále v starých dobách asi konávaly obřadní tance. Dole pod skálou vznikl později buddhistický klášter se

Hūnījam-jaká (podle výkresu v knize d'ábelského tanečníka).

svatyní postavenou pod vyčnívající plochou skály tak, že skála tvoří střechu svatyně. Tím způsobem staré kulturní místo sloužilo potom dvěma náboženstvím společně, až jedno ustoupilo. Ale spolužití obou náboženství na jediném kulturním místě vidíme dodnes v Níramulle, místě ležícím asi 24 km na severovýchod od Kurunágaly, kde dodnes jsou zbytky dvojité jeskyně, v níž vespod byl buddhistický klášter a nahoře chrámek božstva Galé devijá. Potamilštění Váddové, kteří pokládají Galé devijá za drávidské božstvo, vypravují, že přišel z jižní Indie v průvodu svého ministra Kurumbuda na lodi, s níž přistál na místě zvaném Perija-kaduväi-karäi u Väläičény, vesnice to ležící asi 30 km na sever od Batticalao. Odtamtud prý cestoval po Ceyloně, navštěvuje zejména místa, kde byly hory s vyčnívajícími skalami, na nichž prý tančil. Sinhalci tuto pověst rozšiřují o to, že jejich pout končila na Ran-giri (Zlaté hoře), což je jméno onoho kopce v Níramulle. Tam prý se jim zalíbila jeskyně, kde byl buddhistický kláš-

ter a chtěli se v ní usadit. Ale šedesát mnichů v ní usazených začalo konati zaříkávací obřad, zvaný Pirit; a kdyby se jim bylo podařilo po sedm dní a sedm nocí bez přerušení předříkávati předepsané výňatky ze svatých písem, byli by se uchránili před démony. Šest dní a šest nocí se jim to dařilo; bez přerušení přednášeli svatá slova a drželi provazec tvořící kouzelný kruh. Galé devijá se stával již netrpělivým a vyzýval svého ministra, aby mnichy pobil. Leč Kurumbuda neměl nad nimi moci, pokud se modlili. Proto, aby vyhověl svému pánu, zabil býka, rozčtvrtil ho a jednu čtvrt hodil doprostřed mezi mnichy konající posvátný obřad. Tím se mniši poděsili, zvedli ruce do výše a vzkřikli: „Iš“. Tím však byl Pirit přerušeno, třeba jen na maličký okamžik, ale ten okamžik dostačil Kurumbudovi, aby utrhal mnichům hlavy a vysál jejich krev a Galé devijá se zmocnil jeskyně.

Tato pověst je pravděpodobně ohlasem skutečných dějinných událostí a prozrazuje nám, že se asi v kurunágalském okrese střetly spolu dvě náboženství, totiž buddhismus a nějaké náboženství, snad původu drávidského, při čemž došlo ke sporům o posvátná místa, kteréžto spory snad místy vedly až ke krveprolití. Z důvodů, které nám poskytují dějiny ostrova a archeologie, se zdá, že však postup byl obrácený, než jak nám jej líčí ona pověst, a že to byl buddhismus, jenž se snažil vypuditi odtud kultu Galé devijá, zakořeněné dlouhým zvykem. Proto se buddhismus uchyloval se svými kláštery a svatyněmi do spodních jeskyň a pod skály, na nichž tančivali čarodějové a d'ábelští kněží, nemoha najednou zdolati starší náboženský kult. Snad náboženské konflikty, které se v těchto mís-

tech odehrávaly, byly ještě složitější, a dříve než přišel buddhismus na jeviště ceylonských dějin, střetly se tu snad již zájmy původního náboženství ceylonského a indického bráhmanismu.

Tomu nasvědčuje pověst poutající se k třetímu kopci v Kurunágale, totiž k Jak-dessá-gale. Kurunágalští vypravují, že na této hoře skončila tragedie manželství prvního ceylonského krále Vidžaji s domorodou princeznou Kuvéni, jež mu pomohla ke trůnu a vydala napospas své krajany. Když se Kuvéni dověděla, že si Vidžaja poslal do Madúry k Pándjovi pro nevěstu, velmi prý se rozlítla, jsouc již před tím podrážděna, že Vidžaja vylákal vynikající její krajany do zálohy a dal je nemilosrdně povraždit, a vyčítala Vidžajovi věrolomnost slovy, v něž láska mísící se s nenávisí vlévá bolest i bezohlednou krutost. Vidžaja vyhnal prý potom Kuvéni od sebe a zapuzená manželka vystoupila na horu, kde čarodějové jaků konávali své náboženské tance a tam, proklínajíc svého věrolomného manžela, skončila svůj život, proměnivši se sama v démona. Jisto je, že se ještě v minulém století na Jak-dessá-gale konaly démonské obřady a že čarodějníci tam tančovali ku počtě jaků.

Gará-jaká maska.

Ātá-gala, ač nemá významných skalních výstupků, sloužila asi také podobným náboženským obřadům, neboť její vrchol lze viděti z daleka široka, právě jako se z jejího vrcholu otvírá čarokrásný rozhled do kraje. Na úpatí skály se rozkládá překrásné jezero, o němž staré sinhal-ské pověsti vypravují, že se v něm démoni koupou za temných nocí a skotačí tam se svými milenkami.

Z tohoto jezera prý vystupují démoni na břehy, aby pronásledovali lidstvo, neplní-li náležitě svých povinností. Původ této pověsti je snad hledati v prostém, přirozeném zjevu, že se z jezera a okolních bažin skutečně šíří zvláštní druh zimnice, jež je mnohem prudší než obyčejná malarie a nesnadno se dá léčiti, vzdorujíc skoro vůbec chininu v dávkách sebe větších. Zejména pro Evropany a domorodce, přicházející ze zdravějších končin, je tato nemoc velmi nebezpečná, nejrychleji působíc v horké suché době před letním monsúnem. Byl jsem v Kurunágale právě v této nejhorší roční době, kdy prý Evropan již po čtyřia-
ceti hodinách dostává první záchvat. Omezil jsem proto svůj pobyt v nebezpečném místě na nejkratší dobu; ovšem s výlety do okolí až do Níramully a s vý-

stupy na řadu kopců jsem tam ztrávil plné tři dny. Proto jsem se opravdu divil, že mne zimnice vůbec nepostihla a divili se tomu všichni moji známí, jimž jsem to vypravoval. Inu náhoda je nevyzpytatelná. Litoval jsem potom, že jsem se nezdržel déle. Byla však nepříznivá doba, v níž se nekonají tance ku poctě Galé-devijá, a v tom jsem cítil jakousi omluvu, že jsem tolik spěchal z Kurunágaly.

Přes to však jsem přece spatřil v jedné ze sousedních vesnic démonské tance, ovšem ku poctě jiných božstev. Věří totiž Sinhalci ve veliké množství démonů a božstev nejrozmanitějšího původu. Některá z těchto božstev jsou jistě stará původní božstva ceylonská, jako např. Gará-jaká, o němž věří, že pronásleduje lidi nemocemi, aby si tím způsobem vymohl živobytí v podobě obětí, a když obět dostane, člověka zase sprostí nemoci. Jiná božstva, jak se zdá původu cizího, jsou vysloveně zlá a zlomyslná, ničíce ze záliby lidi i zvířata. Toho způsobu je např. Súnijam-jaká, démon kouzel a čarů, nebo Mahásohon-jaká, démon hřbitovů, lačnicí stále po lidské krvi. Mimo těchto zvláště význačných božstev je řada menších a méně mocných démonů, kteří mají od nebeských bohů povolení stíhati lidstvo jen v omezeném rozsahu, to jest každý démon jen jednou nemocí nebo jednou jinou strastí. Proto, když někdo onemocní, pověřivý Sinhalec, místo aby poslal pro lékaře, pošle pro kouzelníky, aby zjistili a usmířili démona, jenž je příčinou nemoci. A takový případ se stal právě v oné vesnici a náhodou se správce resthousu o tom dověděl a protože věděl, že se zajímám o podobné věci, ihned mě o tom vyrozuměl a sám opatřil povoz a jel se mnou, nech a v dům na starosti svému appuovi (vrchnímu sluhovi).

Jeli jsme přes hodinu a na místo jsme přijeli ještě před večerem. Ale na širém prostranství před domem nemocného byl již značný dav lidí a uprostřed byla skupinka asi patnácti mužů, tmavých tváří, dosti hezkých, ale divokého výrazu, kteří rokovali o něčem, a u jejichž nohou ležely na rohoži bubny a rozličné jiné věci, částečně přikryté nedbale přehozenými pokrývkami. Znal jsem již ze svých dřívějších cest lidi tohoto typu a na prvý pohled jsem v nich poznal příslušníky třídy Olí, kteří jsou svým povoláním kouzelníci a kouzelní tanečníci. Angličani jim říkají devil-dancers, to je ďábelští tanečníci. V sinhalštině se jim mimo jejich třídního jména dávají ještě jiná jména podle úkonu, který právě konají; tak Olivovi říkají někdy *jak-dessá*, zaklínač démonů, jindy *jakadurá*, znalec démonských obřadů, *jakun-nätum-kárajá*, démonský tanečník, *jak-dara*, posedlý démonem, nebo dokonce *kattádijá*, čarodějník.

Obřady jejich u nemocného záležejí v tom, že nejprve postaví z bambusu jakýsi přístřešek, kde obětují a jež nazývají *maduvá* (t. j. sanskrtsky *mandapa*, přístřešek); když si nakloní nejmocnější z démonů a některé bohy obětmi, přikročí jejich náčelník k jakési diagnóze, t. j. pokouší se určití démona, jenž je původcem nemoci. To je jeden z nejdůležitějších úkonů při celém obřadu, na němž velkou měrou závisí i výsledek. Tato diagnosa se dělá tím způsobem, že vůdce tlupy

Húnijam-jaká maska.

béře na obličej masky, představující rozličné démony, a tančí s nimi před ložem nemocného za pekelné vřavy ostatních; maska, při které nemocný začne křičeti a zuřiti, je maska představující démona, jenž se usadil v těle nemocného a způsobil mu nemoc. Proč nemocný křičí, spatřiv jeho masku, vysvětlují Sinhalci tím, že se démon v těle nemocného domnívá, že jiný démon jeho druhu přichází a chce se zmocnit nemocného sám; proto prý křičí, aby druhého démona zahnal. Ve skutečnosti myslím, že nemocný počne křičeti hrůzou a rozčilením, když tyto kejkle trvají již příliš dlouho a když se mu stane nesnesitelným pekelný řev tlupy Olijů. Jakmile je tato čarodějnická diagnosa hotová, začne vlastní zaříkávací ceremonie, jež trvá obyčejně celou noc. Tyto obřady jsou rozmanitého druhu, podle démona, jenž podle diagnosy je příčinou choroby nemocného, a podle krajiny, kde se obřad koná. V dolním Ceyloně zaklínači konají obřad zvaný *pirituva*, jenž je na-

podobním buddhistického *piritu*. V horských krajích konají obsáhlý čarodějný obřad soustředěný do zvláštní *maduvy* (*mandapy*), jež postaví nedaleko domu nemocného, a kam podle potřeby i nemocného vynesou.

V našem případě začala ceremonie asi k sedmé hodině, již za úplné tmy, po dlouhém rozhovoru mezi některými z domácích lidí a skupinou Olijů, jenž místy byl velmi pohnutý a z něhož jsem jen velmi málo rozuměl. Konečně asi o půl sedmé začali domácí lidé snášeti bambusové hole, jichž se hned chápalo několik Olijů a počali vázati z nich něco, co bychom nejspíše nazvali roštem. Když byli s prací hotovi, zvedli tento rošt asi do výše ramen a upevnili jej na čtyři bambusové hole tak, že stál jako stůl, ale bambusové tyče přesahovaly jej ještě asi o metr. Nohy tohoto stolu potom, když jej postavili tak, aby jeho strany směřovaly přesně do čtyř stran světových, podhrabali a v důlcích upevnili hlinou a kameny. Konce bambusových tyčí spojili jinými čtyřmi tyčemi, šikmo položenými a uprostřed svázanými tak, že vznikla kostra jakési jehlancovité střechy. Potom se jali tuto *maduvu* vyzdobovati, ověšující tyče květy kokosové a arekové palmy, listy rozmanitých stromů, a do čtyř hlavních úhlů a do středu střechy pověsili

po svazku kokosových ořechů. Dolů pod tuto improvizovanou obětní chyši postavili čtyři plné hrnce s vodou. Zatím, co jedna skupina stavěla obětní chyši, druzí již v pokoji nemocného zjišťovali démona, jenž se opovážil nemocí postihnouti nejbohatšího hospodáře z vesnice.

Když jsem vstoupil do pokoje, jsa vyzván k tomu svým průvodcem, bylo tam již plno vesničanů, kteří se chtěli zúčastniti obřadu. Vesničani stáli podél zdí kolem dokola pokoje, z něhož byl odstraněn všecken nábytek. Jen uprostřed pokoje stálo lože nemocného, jenž ležel, polohlasně sténaje. U každé nohy postele stál veliký hrnec, plný vody; od hrnce k hrnci byl veden provaz, tvořící uzavřený kruh; provaz byl částečně ponořen do vody. U dveří seděli čtyři bubeníci (*beravájá*) s velikými dřevěnými bubny. Pokoj byl osvětlen četnými světly, přinesenými snad z celé vesnice. Okna byla pečlivě uzavřená a vzduch se dal stěží dýchat: dovedete to snad pochopiti, řeknu-li vám, že venku bylo toho dne skoro 40 °C a v pokoji – sice dosti velikém – bylo asi čtyřicet lidí a kromě toho tam hořelo asi dvacet svící, čtyři veliké, petrolejové bleskovky a několik menších lamp. Za malý okamžik jsem byl zalit potem, že mi prosakoval i kabátem. Chtěl jsem již odejít, když v tom se ozval venku pokřik a divokými skoky vřítíl se do pokoje náčelník zaklínačů, s velikou černou maskou na obličeji a v prapodivném obleku, na němž nejnápadnější mi byly modré krátké kalhoty, jaké nosí ceylonští policisti. V tom okamžiku začali bubeníci bít do svých bubnů a zvenku přiběhlo několik Olijů s pronikavým vřískotem, což mělo představovati průvod démonův. Náčelník obtančil jednou kolem pokoje a vyběhl ven, aby se za několik okamžiků vrátil, maje na sobě dlouhé splývavé bílé roucho a žlutou masku. A zase se opakovala předešlá scéna. Tímto způsobem změnil asi desetkrát své převlečení a vyměnil stejný počet masek. Teprve, když náčelník vkročil do pokoje maje na obličeji hroznou žlutou zvířecí masku, a svrchní část těla maje pomalovanou kurkumou rovněž na žluto, kolem nohou maje po indickém způsobu omotaný pruh červené látky, počal se nemocný – jenž ostatně již od počátku ceremonie byl značně vzrušen – na celém těle třásti, vyrážel ze sebe nesouvislé zvuky, sténal hlasitě a dělal bezmocné pohyby, jako kdyby chtěl utéci s postele. Jakmile to náčelník viděl, začal se při svém tanci prudčeji, a rychleji otáčeti, vyrážeje ze sebe zvuky podobné oněm, jež slyšel od nemocného. Při tom se přiblížil těsně k loži nemocného, skláněl se nad ložem a vztahoval ruce k nemocnému. Nemocný byl ve stavu nejvyššího vzrušení, oči na vrch hlavy, prudce vydechoval a vyrážel již jen krátké sípavé zvuky. Potom tanečník ještě jednou obtančil pokoj, při čemž se v jeho pohybech obrážela jakási vítězná radost. Ale vesničani si s hrůzou šeptali: „Húnijam, húnijam.“ Představovalo poslední přestrojení náčelníkovo Húnijam-jaku, hrozného démona kouzel a čarů, a chování nemocného ukazovalo – podle víry domorodců –, že tento strašný démon, jsa asi někým vyslán zvláštními čáry, posedl nešťastníka, jenž nyní ležel na loži v agonii.

Úábelští tanečníci při „diagnose“.

Byl jsem rád, když se obřady v pokoji nemocného skončily, neboť jsem byl na polo udušen. Zatím se již venku dály horečné přípravy k vlastnímu zaklínacímu obřadu. Kolem celého volného prostranství před domem byly postaveny oblouky (*torany*) z listů a kmenů arekových palm, u dveří domu a v rozích *maduvy* postaveny byly banánové stromky. *Maduva* se

zatím proměnila ve skutečnou chyši, rozdělenou oním bambusovým roštem na dvě patra. Rošt sám byl pokryt bílým prostěradlem, na němž ležely svazečky betelových listů, mištička s rozkrájenými arekovými oříšky, mištička s rozdělaným vápnem z mořských ulit (*hunu*), rozseknuté nezralé kokosové ořechy (*kurumby*) a mištičky s rozličnými potravinami. Dole na zemi stála nízká stolička, rovněž pokrytá bílou látkou. Jeden z Olijů nedaleko *maduvy* něco kutil na zemi. I přistoupil jsem blíže k němu, abych viděl, co dělá. Měl na nějakém prkně naplácanou hlínu, z níž modeloval jakousi podobu; při tom si omáčel prsty do mištiček s rozmanitými barvami, tak že svému výtvoru hned dodával správné barvy. Za malou chvílku byl se svým výtvozem hotov a viděl jsem, že to má představovati Húnijam-jaku, sedícího na červeném koni, majícího hlavu a nohy obtočené jedovatými brejlovci. Hotový obraz odnesl do *maduvy* a postavil jej do pozadí chyše za onu nízkou stoličku přetvořenou na oltář. Podle obrazu postavili dvě Dietzovy stájové lampy, rozhodně již hodně nepůvodní pomůcku obřadní. Nemocného i s ložem vynesli na verandu a postavili ho proti vchodu do *maduvy*. Z pokoje přinesli lampy a zavěsili je na verandě. Mezi tím, co se dály tyto přípravy, v rohu prostranství se strojili tanečníci: natírali svá těla žlutou kašičkou kurkumovou, po indicku si obtáčeli bedra červenou látkou, zkrátka se přestrojovali za Húnijam-jaky. Na nohy si dávali *halamby*, to je duté kruhy naplněné drobnými kuličkami, silně chrastící při každém kroku; na ruce si vázali celé růžence drobných rolniček, jež cinkaly při každém sebe menším pohybu. Naposledy si nasadili na obličej žluté masky představující Húnijam-jaku. Jejich náčelník si však nasadil nyní docela jinou masku, ohromných rozměrů, jejíž střed tvořila postava Húnijam-jaky, jež byla obklopena spleť brejlovců a věncem masek asi dvaceti démonů. Do rukou si vzal každý tanečník malý bubínek, jenom náčelník držel v levici velikou pochodeň.

V tom začali bubeníci zcela tiše bubnovati a tanečníci se rozběhli k *maduvě*. Mezi *maduvou* a nemocným se postavili do řady a na znamení náčelníkovo pustili se do prudkého tance: poskakovali, pobíhali kolem *maduvy*, chvílemi se prudce točili, ale vždy tak, aby náčelník tvořil střed skupiny. Současně bubeníci jali se prudce bubnovati a do hřmotu bubnů se mísil zpěv, melodií i rytmem připomínající zpěvy našich cikánů medvědářů. Hřmot se čím dále tím více stupňoval, bubny duněly, *halamby* chřestily, rolničky cinkaly, malé bubínky tanečníků vydávaly chraplavé zvuky a zpěv se ponenáhlu měnil v řev. Nemocný na svém loži jen sténal a jeho líce plály v horečce a na jeho čele vyrážel pot, jak bylo velmi dohře viděti při jasném svitu lamp. Rychlost tance se stupňovala, náčelník tlupy občas mezi tancem se přiblížil k loži nemocného, vztahoval nad něho své ruce a stoje u samé postele hodil pravou rukou do hořící pochodně nějaký prášek – Siňhalci mu říkají jen *dummala*, pryskyřice –, jenž vzplanul okamžitě v jasný modravý plamen, jenž vše kolkolem ozářil modravým jasem. Poprvé nemocný při této produkci vzkřikl, potom se však již ke všemu choval apaticky, jenom slabě sténaje a naříkaje.

Tímto způsobem pokračoval tanec přes hodinu beze změny. Chvílemi se náčelník tlupy začínal třásti, jakoby měl z něčeho strach a začal dělati neuvědomělé, trhané posunky, ale zase se uklidnil a tančil stejným způsobem jako před tím dále. Někdy přicházely podobné záchvaty i na některého jiného tanečníka, ale rovněž se zase uklidnil. Při tom jsem pozoroval, že podobné záchvaty se pokoušely i o některé diváky, z nichž jeden upadl přímo v jakýsi epileptický záchvat a musel býti odnesen. Ostatní si šeptali, že byl posednut démonem, jenž se zlobí, že ho chtějí vypuditi z těla nemocného, kterého si vybral za své dočasné sídlo. Potom najednou náčelník dal znamení svou pochodní, všichni tanečníci se seřadili jako při počátku tance, stojíce na jednom místě, přešlapovali, tloukli stále pomaleji a pomaleji do svých bubínků, až tu náčelník krátce vzkřikl a tanec i lomoz ustal a nastalo ticho, že bylo slyšeti i dech znavených tanečníků. Potom tanečníci usedli na zem, sundali masky, položili je před sebe; někdo z domácích lidí přinesl betel a rozdával jej tanečníkům i bubeníkům a po nich i všem divákům. Myslil jsem, že je to již konec obřadu, ale můj průvodce mě poučil, že to je teprve konec úvodního obřadu, vlastní obřad, že se bude konati teprve po přestávce, a že se bude podle potřeby opakovati třeba do rána, jestliže se totiž démon nedá dříve pohnouti, aby opustil tělo nemocného.

Přestávka se protahovala hodně dlouho a mezi diváky se rozprádala debata o tom, kdo asi očaroval nemocného hospodáře, a jak dopadne čarování. Když si tanečníci dostatečně odpočinuli, náčelník jejich vstal, vyžádal si tři betelové listy, dal na ně vše, co náleží ke žvýkání a položil je na nízký oltářík na zemi *maduvy*. Na to rozžehl novou pochodeň, zmítal ní sem a tam před vchodem do *maduvy*, sypal na ni *dummalu*, ale asi jiného druhu, než při tanci, neboť nyní nevzplanulo jasným plamenem, nýbrž vydávalo hojný, bělavý, dusivý kouř. Při tom mával

prudce pochodní. Kouř tvořil kroužky a proplétající se pásy při zemi a táhl se od *maduvy* směrem západním. Z tohoto kouře usoudil náčelník tanečníků, že člověk, jenž svými čáry přivolal Húnijam-jaku na hospodáře, bydlí daleko na západ od místa, kde stojí *maduva*, ale že mezi ním a *maduvou* není vody tako hluboké, aby si člověk, přecházející ji, smočil kolena. Z čeho soudil na tyto podrobnosti, nepodařilo se mi zjistiti. Když byl s věštbou hotov, přihotovila se zase tlupa k tanci.

Zase začali bubeníci nejprve jemně bubnovati, že je bylo sotva slyšeti, a když tanečníci zahájili svůj rej, stupňovali sílu i rychlost úhozů, chtějíce-jak se zdálo-povzbuzovati tanečnický k divočejšímu tanci. Současně se k bubeníkům přidružilo několik osob, jež zpívaly recitativem jakési zaříkávací hymny, a jim občas odpovídali buď tanečníci hlasem jako by podrážděného člověka nebo bubeníci hlasem zřejmě uklidňujícím. Mnoho jsem z těchto zpěvů nerozuměl, protože jsou složeny zvláštní hantýrkou a někdy nemají vůbec souvislého smyslu, jak jsem se přesvědčil druhého dne, kdy jsem měl příležitost některé z těchto zpěvů viděti napsané. Ale ani přítomní vesničtí Sinhalsci nerozuměli zpěvům, ba rozuměli jim ještě méně než já, jak jsem se přesvědčil četnými dotazy. Příčinou toho je, že základ hantýrky zaklínačů tvoří starý sinhalský jazyk, zvaný obecně *elu*, jemuž nynější prostý lid na Ceyloně již skoro vůbec nerozumí, kdežto já jsem studiu právě tohoto starého jazyka věnoval více času než jazyku modernímu.

Tanec pokračoval v celku způsobem jako v úvodní ceremonii a podívaná počínala mě již nuditi; bylo také již hodně pozdě a proto jsem navrhl svému průvodčímu, abychom se vrátili do města. Ale můj průvodčí naprosto nesouhlasil se mnou a stále mě jen ujišťoval, že to nejlepší teprve přijde. Podrobil jsem se, protože podle svých předchozích zkušeností jsem věděl, že od takovéto podívané není možno domorodce dostat dříve, dokud toho sám nemá dosti. Mezi tím prudkost pohybů, rychlost tance a síla zpěvu se stupňovaly tak, že se produkce proměnila v obecnou vřavu. Nevím přesně jak dlouho tento tanec trval, ale bylo to jistě nejméně hodinu, snad i dvě. Tu najednou jeden z tanečníků odhodil masku, chytil se za hlavu, rozdělal si uzel svých vlasů tak, že mu spadly po zádech, a jak se při tanci chvílemi otáčel, vlály mu jako hřívá ubíhajícího koně. Při tom stále vzpínal ruce, vyrážel divoké zvuky, zatínal prsty do svých rukou a šklubal všemi svaly na těle a potácel se jako by chtěl upadnouti. Jakmile ostatní tanečníci zpozorovali stav svého druha, vytvořili kolem něho kruh a okamžitě se změnil ráz tance i doprovázející hudby. Recitativy přešly v melodický zpěv, třeskot bubnů se zmírnil a vzal na sebe jakýsi teplý ton a pohyby tanečníků mi nyní připomínaly pohyby tančícího brejlovce: pomalu se pohybující v kruhu kolem svého druha, tanečníci se kývali v bocích, naklánějíce se chvílemi k svému druhu ve středu kola. Pohyby jeho se však stávaly čím dále tím nervosnějšími, chvílemi vyrážel steny nebo výkřiky, až najednou zalomil rukama a se srdcervoucím výkřikem se kácel k zemi. Nedopadl však, nýbrž několik jeho druhů ho zachytilo

Gará-jaká (podle kresby v knize ďábelského tanečníka).

a podpírali ho, zatím co ostatní dále zpívali a dále tančili. Ale tanec a zpěv působily na postiženého dále, ačkoli měl oči zavřené. Cukání svalů přecházelo v křečovitě, svíjivé pohyby, jež se tak sesilovaly, že dva muži ho stěží mohli udržeti; při tom vyrážel stále ze sebe bolestné zvuky, podobající se spíše bolestnému vytí zvířete, než lidskému hlasu, jež hrůzou naplňovaly přítomné domorodce, značně již rozčilené dlouhotrvajícím představením. Tanečník byl nyní – podle náhledu domorodců – posedlý démonem. Jeho stav byl strašný a zdálo se, že skutečně trpěl: neboť byl celý spocen, od úst tekla mu pěna, ale při tom jeho tělo bylo necitelné, o čemž se náčelník přesvědčil tím, že zapálil o svou pochodeň suchou větev, chvíli ji nechal hořeti, potom ji uhasil a řeřavým koncem páčil ubožáka na prsou, na zádech a na páži, aby se bezpečně přesvědčil o jeho stavu. Scéna měla hrozný vliv na nemocného na loži, jenž se začal svíjet v podobných křečích jako posedlý tanečník a vyrážeti také žalostné zvuky, což pokládali domorodci za příznivé znamení, prozrazující, že démon chce opustit tělo nemocného.

Když se náčelník tlupy přesvědčil, že je posedlý tanečník ve stavu úplné necitelnosti, zastavil tanec ostatních tanečníků, kteří stojíce v kruhu kolem posedlého podupávali nohama, aby *halamby* chřestily, potřásali tělem, aby rolničky zvonily, a zlehka poklepávali na své malé bubínky. Bubeníci bubnovali dále vyluzující zvláštní temné táhlé zvuky ze svých nástrojů, že jsem ani nemohl pochopit, jak je možno vyloudit podobné zvuky z bubnu. Náčelník tlupy se nyní sklonil nad posedlého, dýchnul na něho a z blízka polohlasem mu kladl otázky. Posedlý odpovídal na otázky náčelníkovy nesouvislým skřekem nebo osamoceně vyráženými slabikami. Náčelník pak hned vykládal smysl odpovědi, ač mi zůstalo záhadou, jakými zásadami se při tom řídil. Totiž při všech obřadech podobného druhu, jež jsem před tím byl viděl v ceylonských horách, odpovědi posedlého se skutečně daly spojit ve slova a věty a nebylo k tomu ani potřeba nějakého tlumočníka. Z odpovědí tlumočených náčelníkem jsme se dověděli především jméno čaroděje, jenž poslal démona na hospodáře; ale jméno znělo velmi podivně, že stěží byste našli na Ceyloně osobu podobného jména. Místo, kde čaroděj sídlí, odepřel démon v posedlém tanečníku prozradit. Potom posedlý doporučil rozličné léčebné úkony, jež by se doporučovalo provést na nemocném, jako např. natírat ho citronovou šťávou, uvázat mu v zápěstí červenou nit, obě-

toovati na úsvitě v buddhistické *viháře* vonné květy paterého druhu a podobných úkonů celou řadu.

Nejzajímavější z výkladů náčelníkových bylo, že posedlý prozradil, že čaroděj ví o tomto obřadu a že současně koná také obřady, jež mají seslabiti nebo úplně zničiti účinek tohoto obřadu. Současně prohlásil, že bude nezbytno – neuleví-li se nemocnému během dalšího obřadu nebo nazítří po oběti v buddhistické svatyni, nejdéle však do jedenácté hodiny dopoledne – druhého dne večer konati obřad „krájení citronů“ (*dehi-kāpuma*), jenž prý neomylně vede k dobrému výsledku a doporučoval, aby se hned telegrafovalo do Kandy pro znalce tohoto obřadu, jemuž říkají *dehi-vedá* čili citronový lékař. Tohoto *dehi-vedu* jsem znal již z dřívějšího pobytu v Kandy jako šarlatána podobného náčelníku této tlupy zaklínačů. Divil jsem se jen, proč náčelník nezastavil obřad, když měl v něj tak málo důvěry, že doporučoval hned telegrafovati pro jiného. Ale takové nesrovnalosti Sinhalcům nevadí a přesvědčil jsem se opětovně, že při kouzlech a čárech se nesmí vůbec logicky myslet, nemá-li se člověku zdáti celé představení pouhou komedií, vypočtenou na lidskou lehkověrnost. Náčelník se vyptával posedlého ještě velmi dlouho na rozmanité věci, jež neměli ani souvislosti s účelem obřadu, např. jaká bude příštího roku úroda a p. v. To si přítomní vesničani velmi libovali a pochvalovali si, že je to znamenitý zaklínač.

Když byl náčelník se svými otázkami hotov, položili posedlého na zem a všichni počali zase tančiti kolem něho, ale nyní docela jiným rytmem a při docela jiné melodii bubnů. Posedlý, jenž byl otázkami, jak se zdálo, docela vyčerpan, brzo se uklidnil a tiše ležel; potom se najednou, jako když se probudí, zvedl a zůstal seděti na zemi s nataženými nohama. Při tom se mu lil pot s čela a stále zíval. Tím okamžikem, jakmile se posedlý probudil, tanečníci přestali tančiti a bubeníci ustáli bubnovati. Náčelník podal probudivšímu se druhu betel, připravený k žvýkání, přímo do úst. Potom si posloužili betelem i ostatní tanečníci a nastala zase přestávka. Nemocný ležel nyní na svém loži bez pohnutí, oči maje obráceny v sloup a podle mého domnění byl již v posledním tažení. Vesničani ovšem byli jiného mínění, tvrdíce, že je tento stav projevem rozpaků démona, jenž neví, kterých obřadů má uposlechnouti, zda zdejších či čarodějových, a zda má opustiti nemocného nebo ho zdolati.

Nečekal jsem na pokračování obřadu, neboť byla již půlnoc dávno pryč a rozhodně jsem prohlásil svému průvodci, že chci domů. Jenom reptaje se podvolil mé vůli a když se mi podařilo podobným rozhodným způsobem přiměti i našeho vozataje, aby zapřáhl, vraceli jsme se temnou silnicí do Kurunágaly. Po cestě oba domorodci mě ujišťovali, že jsme neudělali dobře, že jsme odejeli před koncem, že jsme totiž přišli o nejlepší podívanou až démon vstoupí do náčelníka tlupy tanečníků, což je prý provázeno nejhrůzostrašnějšími zjevy. Ale jak jsme se druhého dne dozvěděli, nedošlo při tomto obřadu vůbec k tomu, aby duch vstoupil do náčelníka, poněvadž se démon stal na konec vzpurným a neovládatelným.

Můj průvodce mi cestou také důrazně domlouval, že druhého dne musíme jít opět do vesnice, abychom se zúčastnili obřadu *dehi-kāpuma*, a bylo všechno marno mu vysvětlovati, že tento obřad již znám a že znám i onoho kandyjského šarlatána, jenž má obřad prováděti. V hovorech o démonských obřadech uplynula nám dosti rychle cesta, uspišená ostatně i touhou našich tahounů po vlastní stáji.

Ďábelští tanečníci.

Druhého dne jsme vstávali pozdě a velice jsem se podivil, když jsem na verandě spatřil náčelníka tlupy démonských tanečníků. Když mě spatřil, nejprve si odbyl celou řadu pozdravů a projevů poníženosti a potom mi oznámil, že přišel navštívit správce resthousu, ale že mu bylo řečeno, že ještě spí. Potom se mne ptal, jak se mi líbil včerejší obřad, a na to začal proklínati Húnijam-jaku, že zničí celou jeho pověst jako zaklínače, budou-li se podobné případy opakovati. Dále mi líčil, jak byl démon vzpurný, když jsme odešli, že jsme měli zůstat, že démoni mají před Parangi (t. j. Franky, totiž Evropany) strach, a že by bylo jistě nedošlo k takovým důsledkům, kdybych byl zůstal. Z této řeči nebylo mi dosti jasno, o co jde,

a proto jsem se začal vyptávat a z otázek a odpovědí jsem teprve dostal obraz celé události.

Tančilo se tam až do šesti hodin ráno, ale bezvýsledně, což se mi zdálo samozřejmým. Celkem byli démonem posednutí tři tanečníci, ale náčelníka démon neposednul, což bylo zlé znamení. Z odpovědí posedlých se nezjistilo nic bližšího o čaroději, jenom bylo doporučeno, aby se obřad krájení citronů konal třikráte, po tři noci po sobě následující. Když obřad se ráno o šesté skončil, tanečníci zůstali na místě a šli spat. Sotva chvíli spali nastal veliký poplach, lidé začali jimi cloumati a vyháněti je z domu. Když se probrali ze spánku, vyrozuměli z řeči lidí, že nemocný hospodář asi v osm hodin ráno zemřel, pronásledován byv před tím vidinami, které ho stále nutily prchnouti z lože, při čemž byl rozpálen horečkou. Náčelník tvrdil, že je asi démon oklamal a že to byl asi nějaký jiný démon, jenž se představil jako Húnijam-jaká, aby mu nemohli na kobytku. Jinak prý by se to bylo nemohlo státi. Ale toho prý byli vinni příbuzní nemocného, kteří nechtěli zaplatiti ještě jeden zjišťovací obřad, jimž by se bylo bývalo neomylně prý zjistilo, jde-li v tomto případě o démona, jenž se nejprve projevil. Když však viděli, že jsou vesničani proti nim zaujati, sebrali zaklínači své věci a odešli do své vesnice. On, náčelník tlupy, prý přišel, aby varoval *dehi-vedu*, jenž přijede poledním vlakem z Kandy; bude prý mu museti zaplatiti obě cesty a ztrátu času, ale do vesnice ho prý nesmí pustiti, raději oželí několik rúpíjí. Nyní mi ovšem jeho řeč byla úplně jasná a jen jsem se divil, jak našel cestu do resthousu, neboť jsem věděl, že rozhovor se správcem je jen záminkou.

Na můj dotaz po tom, začal hned vypravovati, že mu správce včera povídal, že se zajímám o jejich starobylé obřady, a že by byl ochoten mi vysvětliti, jest-li mi bylo při včerejším obřadu něco nejasného. Při tom vyňal ze zaňadří umaštěný sešit, do jakých v ceylonských školách děti kreslí své výkresy. Podal mi jej a povídal, že jsou tam všechna zaříkávání a obrazy všech démonů. Nahlédl jsem do sešitu a viděl jsem, že jsou tam skutečně velmi pěkné obrázky démonů, podle nichž dělají zaklínači ony hliněné obrazy, jež staví do *maduvy*. Nabídl jsem mu, že bych si od něho knihu koupil a že bych byl ochoten mu ji dobře zaplatiti, řekneme, že bych mu za ni dal i dvě rúpíje. Zaklínač zůstal nad mou nabídkou celý udiven a ihned spustil stavidla své výřečnosti: že kniha je zdrojem jeho živobytí, bez ní, že by byl nadobro ztracen, že ji nezbytně potřebuje, že ji přinesl jen, protože myslel, že si z ní opíše písně zpívané při včerejším obřadu, a že za to chtěl deset rúpíjí, a že je ubožák, že musí jíti na drábu naproti *dehi-vedovi* a že mu bude museti zaplatiti alespoň deset rúpíjí.

„Ahá! Tady je té věci kořen“, jsem si pomyslel a rychle jsem počítal, oč mě chtěl napáliti ve svůj prospěch. Cesta třetí třídou z Kandy do Kurunágaly a zpět stála tehdy dvě rúpíje třicet centů a byl by měl tedy pěkný výdělek i kdyby *dehi-vedovi* zaplatil jízdné, o čemž jsem ale již předem pochyboval. Proto jsem mu hned odpověděl, že si přece nedá platiti za půjčení knihy; bachšíš že jsem ochoten mu

dáti až podle toho, co si z knihy budu moci opsati; aby šel nyní na nádraží a odpoledne se vrátil pro knihu, že mu ji vrátím. Velmi váhavě vyhověl mé výzvě, bruče si něco do vousů. Mně pak nezbylo než usaditi se na verandě, kopírovati obrázky a opisovati zaklínací písně a říkadla.

Nebyl bych si při prvním pohledu na umaštěný sešit ani pomyslel, jaké poklady se v něm skrývaly. A když jsem byl v nejlepší práci, vracel se zaklínač z dráhy s *dehi-vedou*. *Dehi-vedá* mě ihned poznal, odbyl si celou stupnici sinhalských pozdravů a blížil se ke mně s otázkou, může-li mi prokázati nějaké služby. Nic mi nepřišlo více vhod, než tato otázka. Posadil jsem ho ke stolu a volky nevolky mi musel opisovati; zaklínač, když to viděl, přisedl dobrovolně ke stolu a pomohl též. Dokonce rozebral sešit tak, že jsme si každý mohli vzíti několik listů a opisovati souvisle. K obědu jsem dal udělati vepřové kárhí, na němž jsme si všichni tři znamenitě pochutnali. A před čtvrtou hodinou jsme byli hotovi, že *dehi-vedá* měl ještě dosti času na vlak, aby se mohl vrátiti domů. Na rozloučenou jsem dal každému z nich rúpiji, nad čímž byla projevena všeobecná spokojenost. Zaklínač dokonce šel doprovoditi *dehi-vedu* na nádraží. K večeru se pak ještě vrátil, aby mi řekl, že *dehi-vedovi* nic nedal, protože *dehi-vedá* je současně i železniční zaměstnanec a jezdí na dráze zadarmo. Teď jsem si teprve uvědomil, že jsem ho vídal se potloukati v Kandy na nádraží, ale nikdy jsem si neuvědomil, že ony dvě osoby, totiž umazaný nádražní dělník a vážený *dehi-vedá* v hnědé suknici a černém indickém kaftanu s hedvábným slunečníkem v ruce, jsou jedna a táž bytost. A tak by mě byl chtěl ním náčelník zaklínačů napáliti. K tomu mi ještě večer správce řekl, že *dehi-vedovy* výlohy dostal zaklínač více než dostatečně zaplacený od rodiny zemřelého hospodáře.

Ďábelští tanečníci při zaklínání nemocného.